καὶ »ὁ οὐρανὸς σῶμά τι θεῖον«. καὶ »ἕκαστον τῶν ἄστρων ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώμα-
τός ἐστιν, ἐν ᾧ τυγχάνει τὴν φορὰν ἔχον«. καὶ μετὰ ταῦτα ἀπορήσας,
διὰ τί οὐκ ἀεὶ τὰ πλέον ἀπέχοντα τῆς πρώτης φορᾶς κινεῖται πλείους κινήσεις,
U 51ᵛ ἀλλὰ τὰ μεταξὺ πλείστας, καὶ αὖ, διὰ τί ἐν μὲν τῇ πρώτῃ φορᾷ τοσούτων
ἐστὶν ἀστέρων πλῆθος, τῶν δὲ ἄλλων ἓν χωρὶς ἕκαστον· »ἡμεῖς, φησὶ τὸ
ζήτημα λύων, ὡς περὶ σωμάτων αὐτῶν μόνων καὶ μονάδων τάξιν μὲν
ἐχόντων, ἀψύχων δὲ πάμπαν, διανοούμεθα. δεῖ δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμ-
βάνειν πράξεως καὶ ζωῆς.« οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ Μετὰ τὰ φυσικὰ τῷ λ' ἄριστα
ἀποδείξας εἶναι νοητὴν οὐσίαν, ἀΐδιον, ἀμερῆ τε καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τὸν
ἄπειρον χρόνον κινοῦσαν, ἀπαθῆ τε καὶ ἀναλλοίωτον, εἶτα ἐρωτῶν εἰ μίαν
θετέον ἢ πλείους τὴν τοιαύτην οὐσίαν, καὶ εἰ πλείους πόσας, τοσαύτας
εἶναι ταύτας δὴ τὰς κινούσας οὐσίας φησίν, ὅσα καὶ τὰ κινούμενα; »ἀνάγκη
γάρ φησιν ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καὶ καθ' αὑτὴν
καὶ ἀϊδίου οὐσίας.« τελευτῶν δὲ καὶ εἰς ἀριθμὸν αὐτὰς ἀνάγει, τὸν τῶν
πέντε καὶ πεντήκοντα, τοσαύτας εἶναι καὶ τὰς κινήσεις, ἐξ ὧν οἱ πρὸ
αὐτοῦ ἀστρονόμοι εἰρήκασι, τιθέμενος· τοσαῦτα καὶ τὰ κινοῦντα, καὶ ἔτι
πλείω, εἰ αἱ κινήσεις πλείους.

13 Ταῦτα καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια ὑπ' Ἀριστοτέλους εἰρημένα οὐ
συγχωρήσεις πλείους θεοὺς τιθεμένου εἶναι; συγχωρήσεις κἂν ἄκων. Ἕλλην
γὰρ Πλάτων, Ἕλλην Ἀριστοτέλης. καὶ πολλὰς ἑκάτερος ὑπερκειμένας
τε καὶ ὑφειμένας δοξάζων θεότητας, οὐ κατὰ τὸν πολὺν καὶ ἰδιώτην λαὸν
V 42 ἀγάλμασι καὶ ξοάνοις λατρεύοντες καὶ τοὺς αἰσχίστους περὶ θεῶν παρα-
δεχόμενοι μύθους, ἀλλ' ἕνα μὲν θεὸν τὴν πρωτίστην πάντων ἀρχήν, ἀγένη-
U 52 τόν τε πάντῃ καὶ ἀναίτιον ὁμοίως ἄμφω τιθέμενοι, πολλὰς δ' ἄλλας νοητὰς
καὶ αὐτὰς καὶ ἀϊδίους μετ' ἐκεῖνον οὐσίας, τὰς μὲν ὑπερκειμένας, τὰς δ' ὑφει-
μένας, πάσας μέντοι εἰς ἓν τὸ πρώτιστον ἀναγομένας καὶ ἐκείνου γε ἠρτη-
μένας — Πλάτων μὲν διαρρήδην πανταχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, εἰσὶ δ' οἵ φασι
καὶ Ἀριστοτέλης — ὑπὸ τῆς πρωτίστης ἀρχῆς καὶ τῶν μετ' αὐτὴν προηγμένας
σέβοντες. ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὕτω κἀν τοῖς νοητοῖς διάκρισιν
εἶναι καὶ φύσεων ἑτερότητα, ἐκεῖθέν τε τὴν τῶν ἐνθάδε διάκρισιν ἥκειν.
B 32ᵛ μήτε οὖν Πλάτωνι ὑπὲρ Ἀριστοτέλους, μήτε Ἀριστοτέλει ταὐτά τις ὑπὲρ
Πλάτωνος ἐγκαλείτω. κοινὸν γὰρ αὐτοῖς τὸ ἔγκλημα, κοινὸς ὁ ἀγών. τῆς
αὐτῆς θρησκείας ἑκάτερος. τῆς Χριστιανικῆς ἑκάτερος ἀλλότριος πίστεως.

Κεφ. ϛ' Τίνα περὶ τῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης συνέγραψαν.

6, 1 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. σκεψώμεθα δὲ καί, εἰ τὸ περὶ τῆς
τῶν ὄντων κατὰ μὲν Πλάτωνα ἐξ ὕλης προϋπαρχούσης, κατὰ δ' Ἀριστο-
τέλην ὑπὸ τοῦ θείου θελήματος ἐκ τοῦ πάντῃ μὴ ὄντος προόδου κατη-
γόρημα ἀληθεύει τῷ κατηγόρῳ. ἐμοὶ μὲν γὰρ πᾶν τοὐναντίον δοκεῖ, καὶ

1 Arist. De Caelo β 3. 286 a, 11. | 1 Arist. De Caelo β 7. 289 a, 14 sq. | 5 Arist. De Caelo β 12. 292 a, 18—21. | 8 cf. Arist. Metaph. λ 7—10. 1072 a—1076 a.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

deferente tantus stellarum numerus sit, in ceteris singulae cohaereant: »Nos, inquit, adhuc de his tamquam corporibus tantum et unitatibus ordine positis, sed prorsus inanimatis consideramus. At vero existimandum de his est tamquam vitam actionemque habentibus.« Undecimo etiam volumine eius libri, quem de rebus divinis composuit, cum substantiam demonstrasset esse intellegibilem, sempiternam, exsortem partium, indivisibilem, infinitam, tempore infinito moventem, passionis alterationisque expertem, tum unane an plures huiusmodi substantiae ponendae essent, quaerens, et si plures, quotnam essent ponendae, demum tot numero substantias esse respondit, quot ea ipsa sunt, quae moventur. »Unamquamque enim delationem, inquit, necesse est ab immovibili et per se sempiterna substantia moveri.« Postremo ad certum etiam numerum eas substantias redegit, quinque scilicet et quinquaginta, quod totidem motus caelestium corporum veteres astronomi posuissent. Quin etiam plures substantias facile se concessurum ostendit, si motus quoque plures esse constiterit.

Haec et alia huiusmodi permulta ab Aristotele scripta, quis non iudicet 13
eius esse, qui plures deos statuerit? Fuerunt nimirum et ipse et Plato, ut supra diximus, gentiles et plures uterque divinitates superiores atque inferiores opinatus est. Non tamen usque adeo in errorem vulgi lapsi sunt, ut fabulas quasdam obscoenas et inanes statuas coluerint, sed deum unum omnium rerum principium, ingenitum omnino et omni causa vacantem posuere, multas praeterea alias substantias, easque aeternas, sed a primo illo gradatim descendentes, ut aliae superiores, aliae inferiores habeantur, verum omnes ad unum primum referri indeque pendere atque a primo et proximis primo esse productas. Ita Plato quidem apertius tradidit. Sunt tamen etiam, qui Aristotelem non secus sensisse interpretentur. Ut enim in rebus, quae sensu percipiuntur, sic in iis, quae intellegentia comprehenduntur, distinctionem dicunt et naturarum diversitatem esse oportere, indeque rerum naturalium discretionem provenire. Nec Platonem igitur reprehendi fas est, quod ita senserit, cum Aristotelem probamus, nec Aristoteles arguendus est, cum extollimus Platonem; commune enim amborum crimen est, et pari ratione alienus uterque est a religione Christiana. Sed de his hactenus.

Cap. VI. De entium productione quid Plato atque Aristoteles senserint.

Nunc de productione entium considerandum est, quam Plato, si ad- **6, 1**
versario credimus, ex materia praeexistente, Aristoteles vero ex non ente simpliciter sola voluntate divina fieri opinatur. At mihi quidem contrarium prorsus videtur, nec mihi solum, sed omnibus doctissimis viris, qui Platonis atque Aristotelis libros exposuerunt. Verba etiam ipsorum auctorum sententiam nostram videntur apertè confirmare. Sed quoniam de causa rerum, quae fiunt, agimus videndumque est, an materia earum causa sit, idcirco

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὰ ἐκείνων, ἀνδράσι σοφοῖς, U52v καὶ αὐτὰ δὲ τοῖν φιλοσόφοιν τὰ ῥήματα ἐμοὶ συνηγοροῦσι σαφῶς. ἐπεὶ δὲ περὶ αἰτίου τῶν γινομένων ὁ λόγος, καὶ εἰ ἡ ὕλη αὐτῶν αἰτία ἐστὶν καὶ ᾗ ἐστὶν αἰτία, σκοπεῖσθαι δέον. αἴτια δὲ κατὰ μὲν Ἀριστοτέλη τέτταρα, Πλάτων δὲ καὶ τὸ παραδειγματικόν τε καὶ ὀργανικὸν αὐτοῖς προστίθησιν. πρὸς ἐντελεστέραν τῶν προκειμένων ἐξέτασιν περὶ πάντων τούτων καὶ μάλιστά γε τῶν καιριωτάτων πρότερον σκοπητέον. ἴδωμεν οὖν, οἷα περὶ ποιητικοῦ καὶ τελικοῦ καὶ παραδειγματικοῦ εἴτε καὶ εἰδικοῦ αἰτίου Πλάτων ἐθεολόγησεν.

2 Τὴν μὲν οὖν ποιητικὴν αἰτίαν ὑμνῶν ἐν Τιμαίῳ, τὸν μὲν κόσμον γενητὸν εἶναί φησι, παντὶ δὲ τῷ γενομένῳ ὑπ' αἰτίου τινὸς ἀνάγκην V42v εἶναι γενέσθαι. »παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν.« καὶ πάλιν· »τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.« ἔν τε τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων ἐπιτιμῶν τοῖς τὰ γινόμενα καὶ γενόμενα καὶ γενησόμενα φύσει καὶ τύχῃ λέγουσιν εἶναι· »τόν τε οὐρανὸν ὅλον, φησί, καὶ πάντα ὁπόσα κατ' οὐρανόν, καὶ ζῷα αὖ καὶ φυτὰ ξύμπαντα, ὡρῶν πασῶν ἐκ τούτων γενομένων, οὐ διὰ νοῦν, φασίν, οὐδὲ διά τινα θεὸν οὐδὲ διὰ τέχνην, ἀλλ', ὃ λέγομεν, φύσει καὶ τύχῃ,« ὡς δὴ αὐτὸς διὰ θεὸν καὶ νοῦν εἶναι δοξάζων αὐτά, κἀκεῖνον ποιητικὴν αἰτίαν τῶν ὄντων θεολογῶν.

3 Τήν γε μὴν τελικὴν αἰτίαν, ἄκουσον, οἷς ἐν Τιμαίῳ γεραίρει· »λέγωμεν U53 γὰρ δή, φησίν, δι' ἣν αἰτίαν γένεσιν καὶ τὸ πᾶν τόδε ὁ ξυνιστὰς ξυνέστησεν. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. τούτου δὲ ἐκτὸς ὢν πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια ἑαυτῷ.« καὶ αὖθις· B38 »οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν, τόνδε τὸν κόσμον ζῷον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν.« καὶ πάλιν· »ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὔτι μὲν δὴ λυθήσεσθέ γε οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτ' ἐγένεσθε, ξυνεδεῖσθε«. τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Πολιτικῷ, καὶ ὅπῃ ποτὲ περὶ τούτων μνησθείη, λέγοντα αὐτὸν εὑρήσεις ἑαυτῷ συμφώνως ἀεί, καὶ τὴν θεοῦ βούλησίν τε καὶ ἀγαθότητα τελικὴν αἰτίαν τῆς νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν πάντων ξυστάσεως γεγονέναι τε καὶ εἶναι τιθέμενου.

4 Παραδιδοὺς δὲ καὶ τὴν παραδειγματικήν· »πρὸς πότερον τῶν παραδειγμάτων, φησίν, ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο, πότερον πρὸς τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον ἢ πρὸς τὸ γεγονός; εἰ μὲν δὴ καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος, ὅ τε δημιουργὸς ἀγαθός, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπεν.« καὶ U53v αὖ· »τῷ τῶν νοουμένων καλλίστῳ καὶ κατὰ πάντα τελέῳ μάλιστ' αὐτὸν ὁ θεὸς ὁμοιῶσαι βουληθείς, ζῷον ἓν ὁρατόν, πάνθ' ὅσα κατὰ φύσιν αὐτοῦ V43 ξυγγενῆ ζῷα ἐντὸς ἔχον ἑαυτοῦ ξυνέστησε.« καὶ μετά τινα, ἕνα φησὶν εἶναι τὸν κόσμον, »εἴπερ κατὰ τὸ παράδειγμα δεδημιουργημένος ἔσται«. καὶ πάλιν· »ἔτι δὴ μᾶλλον ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι«. καὶ ταῦτα μὲν Πλάτων καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια, οὐκ ἐκ στοχασμῶν τινῶν καὶ

Ε.Γ.Α. Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

de ipsis causis primo tractandum videtur, ut res, de qua agimus, perfectius explicari possit. Causas igitur Aristoteles quadrifariam partitus est, quippe materialem posuit, formalem, finalem, agentem. Plato autem his addidit etiam exemplarem atque instrumentalem. Sed quid de causa agente, finali, exemplari sive formali locutus sit, videamus.

Causam agentem in Timaeo exponens, mundum inquit factum esse; oportere autem omne, quod fit, ab aliqua causa fieri; impossibile enim prorsus fore aliquid fieri sine causa. Post haec: »Creatorem, inquit, atque opificem universi nec inveniri facile nec, si invenerimus, fieri potest, ut omnibus explicemus.« Item in libro de Legibus decimo reprehendens eos, qui res factas et quae fiunt quaeque futura sunt, natura sive fortuna dixerunt evenire: »Totum, inquit caelum et omnia, quae caeli ambitu continentur, animantes etiam et stirpes et tempora anni non mente, non deo aliquo, non ulla artis ratione, sed, quod diximus, natura et fortuna creari volunt.« Quos certe ideo arguit Plato, quia deo et mente omnia esse fierique, eamque esse causam agentem existimabat.

Finalem vero causam, quibus verbis in Timaeo extollat, videamus. »Dicamus, inquit, qua causa generationem et hoc universum condiderit, qui condidit. Bonus erat, bono nullius rei invidia esse poterat; illius igitur expers omnia sibi quam simillima effici voluit.« Et rursus: »Sic igitur optimo iure dicendum est mundum hunc animal esse, mente praeditum, sola dei immortalis providentia creatum. Item vos quidem non immortales neque omnino indissolubiles estis. Nullam tamen dissolutionis aut mortis conditionem patiemini, cum iam voluntatem meam potiori firmiorique vinculo adepti eritis, quam illa erant, quae vos, dum crearemini, vinciebant.« Haec eadem in sermone civili, quem Graeci Politicum nominant, et omnibus fere locis, in quibus de hac re loquitur, sibi constans exponit, voluntatemque et bonitatem dei fuisse et esse finalem rerum omnium, tum intellegibilium, tum sensibilium causam praedicat.

Exemplarem etiam causam tradens: »Utrumnam, inquit, exemplar exspectavit, qui condidit, idne, quod per eadem eodemque modo se habet, an id, quod genitum est? Certe, si pulcher hic mundus est, et ipsius mundi opifex bonus, sempiternum exemplar respexisse conditorem manifestum est.« Item: »Cum deus omnium, quae in intellegentiam cadunt, rerum pulcherrime et perfectissime similem maxime eum facere vellet, animal unum visibile, cuncta naturae animalia sibi cognita intra se continens

2/7 ἐπεὶ — σκοπητέον U^x *in marg.* B V M Z *in textu, quo loco* U ἐπεὶ δὲ τέτταρα τῶν ὄντων αἴτια | 7 οὖν B V] U^x *corr. ex* πρῶτον | 18 δημιουργὸν] πατέρα *edit.* | 25 λόγον] τὸν λόγον M | 28 οὐδεὶς *sec. edit.*] *codd. om.* | 20 ἐγένεσθε U B V γίγνεσθε *Burnet*

12 Plat. Tim. 28 a. | 18 Plat. Tim. 28 c. | 16 Plat. Legg. X. 889 c. | 21 Plat. Tim. 29 e. | 26 Plat. Tim. 30 b. | 27 Plat. Tim. 41 b. | 34 Plat. Tim. 28 c. 29 a. | 88 Plat. Tim. 30 d. | 88 Plat. Tim. 30 d. | 40 Plat. Tim. 31 a. | 42 Plat. Tim. 37 c.

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

πιθανολογιῶν ἡμετέραις ἐπινοίαις συναγόμενα, ἀλλὰ διαρρήδην καὶ ἀνακεκαλυμμένῃ τῇ φωνῇ σαφέστατα πανταχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων φησίν. Ἀριστοτέλης δὲ εἴ τι τούτοις ὅμοιον καὶ ὁμοίως περὶ τῶν γε τοιούτων αἰτιῶν εἴρηκε, μὴ τῇ σῇ εἰκαιολογίᾳ μᾶλλον ἢ εἰκοτολογίᾳ, ὡς οἴει, βοηθούμενον, πλὴν εἴ που τὸν θεόν φησι καὶ τὴν φύσιν μηδὲν μάτην ποιεῖν, δεῖξον καὶ νικῶν καὶ στεφανούμενος περίϊθι. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις.

5 Περὶ δὲ ὕλης καὶ εἴδους αἰσθητοῦ εἶπον μὲν καὶ ἀμφότεροι Πλάτων
U54 καὶ Ἀριστοτέλης. τῶν γὰρ αἰσθητῶν δὴ τούτων καὶ ὑλικὸν αἴτιον εἶναι ἀνάγκη, καὶ ἀδύνατον ἄνευ ὕλης εἶναί τι αὐτῶν. ἔστι γὰρ οἷον τὸ οὗ ἄνευ οὐκ ἄν τι γένοιτο. ἀλλ' Ἀριστοτέλης μὲν ὕλην καὶ εἶδος καὶ στέρησιν ἀρχὰς τῶν γινομένων τίθεται, ἀγένητον ἅμα καὶ ἀΐδιον τὴν ὕλην εἶναι βουλόμενος
B33v ἢ καὶ τὸν κόσμον αὐτόν. Πλάτων δὲ ὕλην καὶ εἶδος καὶ θεόν, καὶ αὖ ὃν καὶ χώραν καὶ γένεσιν, διττὸν μὲν τὸ εἶδος, τό τε παραδειγματικὸν δηλαδὴ καὶ τὸ ἔνυλον ποιούμενος, θεὸν δὲ τὴν ποιητικὴν αἰτίαν καλῶν καὶ ἔτι τὴν τελικήν, αὐτόν τε τὸ ὂν ὄντα καὶ ὑπὲρ πᾶν ἔτι τὸ ὄν. οὔτε μὴν τὸ ὑλικὸν εἶδος οὔτε πολλῷ ἧττον τὴν ὕλην ἀντιδιαιρῶν τῷ δημιουργῷ, καὶ τούτων ἑκάτερον ἀνάρχους ἀρχὰς καὶ ἰσοτίμους αἰτίας τῶν ὄντων τιθέμενος, ἄπαγε. παρὰ θεοῦ γὰρ τὰ εἴδη, εἴτε τὰ πρῶτα καὶ παραδειγματικὰ εἴτε τὰ προσεχῆ τῶν γινομένων, ἄν τε χωριστὰ ἄν τε ἀχώριστα βούλοιο λέγειν. παρὰ θεοῦ καὶ τὴν πάντῃ ἀνείδεον ὕλην καὶ πρώτην ὡς πρωτίστου καὶ ὁλικωτάτου πάντων τῶν ὄντων αἰτίου παραχθῆναι δοξάζει, ἀΐδιον μὲν καὶ αὐτὴν καὶ ἀγένητον ὡς καὶ τὰ εἴδη τῷ ὑπ' ἀκινήτου παραχθῆναι αἰτίου· πᾶν γὰρ δὴ τὸ ὑπ' ἀκινήτου αἰτίας γινόμενον ἀμετάβλητον ἔχειν τὴν ὕπαρ-
V43v ξιν, οὐ μὴν οὔτε πάντῃ ἀγένητον τῇ αἰτίᾳ γενητὴν οὖσαν, οὔτε πάντῃ γενητὴν τῷ γε χρόνῳ ἀγένητον οὖσαν, ἀλλ' ἀγενήτου καὶ γενητοῦ μέσην. περὶ ἧς τῇ πέμπτῃ ἐν Παρμενίδῃ ὑποθέσει ὁ λόγος. ὅπου τὸ ἕν τε αὐτὴν καὶ μηδὲν ὅλως εἶναι τῶν ὄντων, ἥ τε πρὸς τὸ πρώτιστον αἴτιον ἀνόμοιος ὁμοιότης αὐτῆς διὰ τῶν ἀποφάσεων σαφέστατα παριστάνεται, ἐνταῦθα μὲν ἀποφάσεων στέρησιν, ἐκεῖ δὲ αἰτίαν σημαινουσῶν, τῶν γενομένων ἁπάντων ἐξῃρημένην.

6 **Εἰ** οὖν μηδὲν ὅλως τῶν ὄντων αὐτὴν εἶναι τίθεται, οὐ μέντοι κατ' αἰτίαν ὑπεροχικὴν ὡς τὸ ὑπερούσιον ἕν, ἀλλὰ κατὰ στέρησιν καὶ ὡς χεῖρον

7/8 καὶ εἴδους — Ἀριστοτέλης U[x] *in marg.* B V M Z *in textu, quo loco* U σκέψαι οὖν, εἰ ὡς ποιητικὴν αἰτίαν τῶν ὄντων τίθεται Πλάτων τὴν ὕλην τούτοις τοῖς λόγοις, εἰ μὴ θεὸν ἐφιστᾷ δημιουργὸν καὶ ποιητικὸν αἴτιον, εἰ μὴ ἀγαθότητα, εἰ μὴ βούλησιν, εἰ μὴ πρόνοιαν θείαν ὡς αἰτίαν τελικὴν τῆς τῶν ὄντων αἰτιᾶται γενέσεως. οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ χρηστὸς οὗτος ἀνὴρ πρὸς τοσαύτας ἐκκεκώφεται μαρτυρίας, πρὸς τοσαύτην ἐκτετύφλωται τῶν λόγων ἐμφάνειάν τε καὶ διαύγειαν, ὡς λέγειν αὐτὸν μὲν ἐκ τῆς
V54 πρώτης ὕλης τὸν κόσμον παρηγμένον δοξάζειν, θελήματος, βουλήσεως, ἀγαθοτείας αὐταῖς λέξεσιν ἄνω καὶ κάτω μεμνημένον, Ἀριστοτέλη δὲ ἐκ τοῦ μηδαμῶς ὄντος βουλήσει θεοῦ, οὐδαμοῦ γε τῶν αὐτοῦ λόγων ὅσα γε εἰ μὴ εἰδέναι βουλήσεως ἢ θελήσεως ἐπί γε τοιούτου ὅλως μνησθέντα. εἶπον μὲν γὰρ καὶ ἀμφότεροι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης περὶ ὕλης καὶ εἴδους.

---

26 cf. Plat. Parm. 130 e. 131 a.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

creavit.« Et paulo post unum esse mundum fatetur, »siquidem ad suum exemplar creatus est.« Et: »Iterum atque etiam magis magisque, inquit, similem ad suum exemplar efficere illum voluit.« Haec Plato et multa his similia non coniecturis quibusdam et verisimilibus argumentis, sed fidei auctoritate omnibus fere locis suorum librorum asseverat. Aristoteles vero si quid tale de huiusmodi rebus locutus est, praeterquam quod deum et naturam nihil frustra agere affirmavit, ostendat adversarius et palmam adeptus coronatus incedat.

Sed iam de materia quid Plato senserit, consideremus, ut discerni ab 5
omnibus possit, utrumne, quod dicit adversarius, praeexistere materiam vel tempore vel magnitudine vel loco distinctam opinetur. Uterque porro et Plato et Aristoteles non modo de forma, verum etiam de materia locutus est. Nam rerum sensibilium causam quoque materialem esse necesse est, nec fieri potest, ut aliquid huiusmodi sit sine materia. Verum Aristoteles materiam, formam et privationem principia omnium entium posuit et simul ingeneratam aeternamque esse materiam scripsit, quem ad modum mundum quoque aeternum et putat et conatur demonstrare. Plato autem materiam posuit et formam et deum, quae rursus ens et formae capedinem et generationem vocavit, et formam quidem duplicem statuit, aut enim exemplarem aut materialem. Deum autem posuit causam agentem, cum de ortu ac generatione mundi disseruit, quem et ens ipsum et vere ens et supra omne ens nominavit. Neque materialem formam neque multo minus materiam ex adverso distinxit conditori; neque has principia rerum absolute prima nec aequales entium causas esse posuit neque praeexistere quomodo adversarius intendit materiam praefuisse informem, ex qua postea deus mundum crearit. Somnia ista portentaque adversarii sunt. At Plato a deo formas censuit esse productas, tum primas et exemplares, id est ideas, tum secundas, rebus generandis accommodatas, sive eas separabiles sive inseparabiles dicere velis. A deo etiam productam esse materiam omnino informem ac primam ut a prima absolute et universali omnium entium causa, aeternam etiam ipsam atque ingeneratam, sicut formae sunt, propterea quod a causa immobili sunt productae; omne enim, quod ab immobili causa fit, immutabilem habere essentiam censet, non tamen aut omnino ingeneratam, cum generata sit, quia non sine causa est, aut omnino generatam, cum tempore ingenerata sit — nullo enim tempore generata est — sed inter generatum et ingeneratum quasi mediam consistere, ut in Parmenidis quinto supposito latius declarat. Quo in loco eam unum esse et nihil actu omnino esse et dissimilem similitudinem cum prima causa habere per negationes aperte demonstrat, cum negationes in materia quidem privationem, in deo autem rerum omnium causam significent.

Quodsi Plato nihil omnium rerum esse materiam ponit, idque non 6
ratione excellentiae, quem ad modum supersubstantiale unum, sed propter privationem, et quia rebus omnibus deterior est, quo pacto ausit quispiam

πάντων τῶν ὄντων, πῶς ἄν τις τολμήσειε τῷ θεῷ τὴν ὕλην ἀντιδιαιρεῖν
τὸν Πλάτωνα οἴεσθαι, τῷ πάντων ἁπλουστάτῳ καὶ κρείττονι ἅμα καὶ
αἰτίῳ πάντων τῶν ὄντων, εἴτε ὁπωσοῦν ἁπλῶν εἴτε συνθέτων; τὸ ἁπλοῦν
μὲν καὶ αὐτὸ χεῖρον μέντοι πάντων τῶν συνθέτων καὶ μὴ ὂν μᾶλλον ἢ ὂν
οὐδ' ἄν πῃ ὄν, εἰ μήπου τοῦ ἑνὸς μετεῖχεν, οὗ καὶ πάντα τὰ ἄλλα μετέ-
χοντα ἔστι τε καὶ τὴν οὐσίαν ἔχει, δι' ἐκεῖνό γε ὄντα. »τὴν γὰρ τοῦ γεγο-
νότος ὁρατοῦ καὶ πάντως αἰσθητοῦ μητέρα καὶ ὑποδοχήν, ἐν Τιμαίῳ φησί,
μήτε γῆν μήτε ἀέρα μήτε πῦρ μήτε ὕδωρ λέγωμεν, μήτε ὅσα ἐκ τούτων
μήτε ἐξ ὧν ταῦτα γέγονεν· ἀλλ' ἀόρατον εἶδός τι καὶ ἄμορφον, πανδεχές,
B 34 μεταλαμβάνον δὲ ἀπορώτατά πῃ τοῦ νοητοῦ καὶ δυσαλωτότατον αὐτὸ λέγον-
τες οὐ ψευσόμεθα.«

7 Εἰ γὰρ καὶ ὂν καὶ χώραν καὶ γένεσιν προεῖναι φησὶ τῆς τοῦ κόσμου
γενέσεως, οἷς τινες ἴσως ἀπατηθέντες ἐνόμισαν ἀναίτιον τὴν ὕλην ὑπ' αὐτοῦ
λέγεσθαι καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως εἶναι, ἀλλ' ἰστέον οὐ πράγματι
ἀλλήλων διακρίνεσθαι κόσμον καὶ ὕλην, ὡς θάτερον προϋπάρχειν, θάτερον
μεθυπάρχειν, ἀλλ' ἐπινοίᾳ καὶ τῷ τῆς γενέσεως λόγῳ, εἶναί τε οὐ τῆς
V 44 διανοίας, ἀλλὰ λόγου τοῦ ἡμετέρου τὸ ἔγκλημα. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀθρόως
ὑφίστησι εἶδος καὶ ὕλην, τὰ μέρη καὶ τὸ ὅλον, ὁ δὲ λόγος διαιρεῖ τὰ
U 55 συνυποστάντα καὶ γεννᾷ τὰ ἀγέννητα καὶ μερίζει κατὰ χρόνον τὰ ἀΐδια,
θάτερον μὲν πρότερον, θάτερον δ' ὕστερον λέγων, μὴ δυνάμενος ἄλλως.
καὶ ἐπεὶ τῷ γενέσεως λόγῳ τὴν ὕλην δεῖ προϋπάρχειν ἐξ ὕλης τε ὑποκει-
μένης γεννᾶσθαι πᾶν τὸ γεννώμενον, διὰ τοῦτο προϋπάρχειν τὴν ὕλην φησὶ
Πλάτων, οὐκ ἄλλως ἢ ὡς καὶ αὐτὸς Ἀριστοτέλης ὑποκεῖσθαί τε δεῖν καὶ
προϋπάρχειν ἑκάστου τῶν γεννωμένων τὴν ὕλην ἀποδεικνύς. εἰ οὖν ὁποιασ-
οῦν γενέσεως ὑποτεθείσης ἀνάγκη πρὸ τοῦ εἴδους τὴν ὕλην ἐπινοεῖν, κἂν
τῇ πρωτίστῃ τῶν γενέσεων τῷ λόγῳ αὐτὰ ἀλλήλων διακρίνεσθαι δεῖν οὐδεὶς
ἀντερεῖ· συγχωρήσειε γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς ὁ κατήγορος πρώτην γένεσιν εἶναι,
τὸν Ἀριστοτέλη δοξάζων ἐκ τοῦ πάντῃ μὴ ὄντος τὸν κόσμον παράγειν.
τοῦτο καὶ ὁ Πυθαγορικὸς Τίμαιος ἐνδεικνύμενος ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι·
»πρίν, φησίν, οὐρανὸν λόγῳ γενέσθαι, ἤστην ἰδέα τε καὶ ὕλα καὶ θεὸς
δημιουργός«, λόγῳ τε πλάττων τὴν οὐρανοῦ γένεσιν, οὐκ ἔργῳ, καὶ τὴν
ὕλην προϋπάρχειν ἐκείνου, οὐ χρόνῳ γε, ἀλλ' ἐπινοίᾳ δηλαδή, ὡς μέρος
πρὸ τοῦ ὅλου ἐπινοουμένην. παντὸς γὰρ δὴ ⟨δεῖ⟩ προεπινοεῖσθαι συνθέτου
τὰ ἐξ ὧν σύγκειται μέρη.

8 Καὶ αὐτὸς δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ μετὰ τὴν οὐρανοῦ γένεσιν περὶ
ψυχῆς ἐπιχειρῶν λέγειν· »οὐχ ὑστέραν αὐτήν, φησίν, »ὡς ἡμεῖς νῦν λέγειν
ἐπιχειροῦμεν«, ὁ ξυνιστὰς ξυνεστήσατο.« »καὶ γενέσει γὰρ καὶ ἀρετῇ πρεσ-
βυτέρα ψυχὴ σώματος«. καὶ αὖ τὸν χρόνον ὕστερον δοκεῖ λέγειν τοῦ οὐρανοῦ,
αὐτὸς ὢν ὁ ἅμα τῷ οὐρανῷ καὶ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὸν γεγονέναι βοῶν,

---

9 ἀόρατον] ἀνόρατον *Burnet* | 14 καὶ πρὸ — εἶναι B V] U *om.* | 14/17 οὐ πράγ-
ματι — ἔγκλημα B² *in marg.*, V M Z *in textu, quo loco* U B ὡς ἡ ἀπάτη αὐτοῖς πρῶτα
μὲν διὰ τὸ μὴ συνιέναι τοῦ λόγου, οὐ τῆς διανοίας τοῦτο ἔγκλημα εἶναι. M ὡς ἡ ἀπάτη

affirmare eum posuisse materiam praeexistentem, aequalem deo, omnium simplicissimo ac omnibus bonis praestantiori et causae omnium primae? Enim vero tantum abest, ut Plato praeesse materiam ac deo aequiperari existimet, ut eam potius non ens dicat nec alia ratione ens, nisi quatenus unius particeps est, cuius participatione cetera quoque omnia et sunt et substantiam habent. »Rei enim generatae, inquit in Timaeo, visibilis atque omnino sensibilis matrem et receptricem non terram, non aërem, non ignem, non aquam dicimus, non aliud quicquam ex iis constitutum aut ex quibus ipsa constituta sunt, sed formam quandam invisibilem, informem, omnium rerum capacem ac receptricem, quam si parum intellegibilem et perdifficilem cognitu esse dixerimus, haud profecto mentiemur.«

Nam si Plato praeesse ens et capedinem et generationem ante mundi 7
originem dicit, quibus verbis decepti plerique materiam putant rerum causam ab eo positam esse et ante mundi originem fuisse, intellegant, si possunt, haec non re separari, ut alterum praecedat, alterum sequatur, sed cogitatione seu ratione generationis seiungi. Quem ad modum deus simul producit partes et totum, sed ratio distinguit, quae simul constituta sunt, et pro eorum natura alterum prius, alterum posterius dicit. Cum itaque via et ratione generationis materiam praeesse oporteat et ex materia subiecta consentaneum sit quod generatur generari, ob eam causam praefuisse materiam Plato inquit. Nec secus Aristoteles sentit, quippe subiici atque praeesse materiam in quacumque generatione demonstrat oportere. Quodsi in quacumque generatione, quam dederis, ita fit, et in prima sic ratione est distinguendum. Concedat enim vel ipse adversarius primam generationem oportet, quandoquidem Aristotelem dicit ex non ente simpliciter mundum producere. Ratio igitur, quae simul fiunt, distinguit et generat, quae ingenerata sunt, et dividit secundum tempus, quae aeterna sunt. Quod Timaeus quoque ille Pythagoricus in suo sermone videtur significare. »Prius, inquit, quam caelum rationis distinctione fieret, erat idea et materia et opifex deus.« Cum itaque generationem caeli non re vel tempore, sed ratione distingueret, non temere materiam praeesse dixit, quem ad modum partes per distinctionem intellectus toto priores sunt, quippe ante omne compositum necesse est ea intellegi, ex quibus constat illud esse compositum.

Eodem pertinet illud quoque in Timaeo Platonis. Cum enim post 8
caeli generationem tractare de anima coepisset: »Haud posteriorem, inquit, ut nos secundo loco tractavimus, eam constituit conditor.« »Et natura enim et virtute antiquior corpore anima est.« Quin etiam tempus caelo posterius dicere videtur, cum tamen alio loco simul cum caelo factum esse tempus

— συνιέναι *post* ἔγκλημα | 18 εἶδος καὶ ὕλην B V M] U *om* | 20 28 θάτερον — παράγειν B V M] U *om.* | 28 μὴ B² μὲν V M

6 Plat. Tim. 51 a | 30 Tim. Locr. 94 b. | 36 Plat. Tim. 34 b.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

»ἵν' ἅμα γεννηθέντες ἅμα καὶ λυθῶσιν, ἄν ποτέ τις λύσις αὐτῶν γίγνηται«. »ὡς γὰρ κινηθέν τε αὐτό, φησί, καὶ ζῶν ἐνόησεν τῶν ἀϊδίων θεῶν γεγονὸς ἄγαλμα ὁ γεννήσας πατήρ, ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεὶς ἔτι δὴ μᾶλλον ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι«. διὸ καὶ τοῦ παρὰ θεοῖς αἰῶνος εἰκὼ κινουμένην τὸν χρόνον ἐμηχανήσατο. πλεῖστα γὰρ εἰσὶ τῶν ὄντων, ἃ οὐ δυνάμεθα τῷ λεκτικῷ λόγῳ, ὡς εἰσί τε καὶ γίνονται, ἐξαγγέλλειν, καὶ μάλιστα ὅτε περὶ τῶν θείων διαλεγόμεθα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς ὅταν λέγωμεν τὸν θεὸν γεγονέναι πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἢ τὸν κόσμον
V 44ᵛ γενέσθαι, ἀνοικείῳ χρώμεθα διαλόγῳ; ἀλλ' ὅμως συγχωρεῖται, ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἄλλως. ὃν τρόπον καὶ ἐν Τιμαίῳ φησὶ Πλάτων· »τὸ ἦν καὶ ἔσται χρόνου γεγονότα εἴδη φέροντες λανθάνομεν ἐπὶ τὴν ἀΐδιον οὐσίαν οὐκ ὀρθῶς. λέγομεν γὰρ δή, ὡς ἦν, ἔστι τε καὶ ἔσται, τῇ δὲ τὸ ἔστι μόνον κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον προσήκει«. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς γε τοιαύτης ἀκαταλλήλου λέξεως ἀποδιδούς· »ἀλλά πως, φησίν, ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῇ ταύτῃ καὶ λέγομεν«.

9 Ἴσως δέ τινας κἀκεῖνα σκανδαλίσαιεν ἂν τὰ ῥήματα Πλάτωνος, οἷς
U 55ᵛ φησίν· »οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον«. ἐνταῦθα γὰρ οὐ μόνον τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δοκεῖ λέγειν τὰ σώματα καὶ ἔτι γε τὴν ψυχήν — σῶμα γὰρ οὐκ ἂν ὁπωσοῦν εἴτε ἀτάκτως εἴτε ἐν τάξει κινοῖτο μὴ μετέχον ψυχῆς — ἤδη προϋφιστάμενα τὸν θεὸν παραλαβόντα κεκοσμηκέναι, ὡς κόσμου καὶ κάλλους μόνον, οὐ τοῦ γε εἶναι καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων δημιουργὸν αὐτὸν ὄντα. ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτά που ἐκληπτέον, ὡς ἀνθρωπικώτερον ἑρμηνεύεται. τὰ γάρ τοι νοητά τε καὶ θεῖα λόγῳ ἀνθρωπείᾳ πράξει συνήθει φράζει πολιτικώτερον Πλάτων, καθάπερ καὶ Μωϋσῆς προφήτης τῶν θείων περὶ γενέσεως κόσμου ποιεῖται τὸν λόγον. οὐ γὰρ δὴ τῷ θεῷ χεῖρες
V 45 ἦσαν ποιεῖν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὐδ' ὀφθαλμοὶ ὁρᾶν τὰ γιγνόμενα, οὐδὲ γλῶττα φθέγγεσθαι, ὅτι πάντα εἴη καλά. οὐδὲ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἦν, πρὶν ἢ εἶναι χρόνον. ἀλλὰ πρὸς ἐνάργειαν ταῦτα πολιτικῶς ἑρμηνεύεται δὴ καὶ συμβολικῶς τὴν τῶν ὄντων φύσιν δηλοῦντα. ἀμφότερα εὖ κατορθοῖ λόγον τε οἰκεῖον ταῖς πολιτείαις καὶ αἰτιολογίαν ἐπιστημονικωτέραν τοῖς σοφωτέροις. οὕτω δὲ καὶ Φίλων, ἀνὴρ Ἰουδαῖος τῶν ἐνδόξων τε ἐπὶ σοφίᾳ καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς ἐπ' ἄκρον ἐληλακότων, περὶ κοσμοποιΐας λέγων εὐδοκιμεῖ. »εἰ γάρ τις, φησίν, ἐθελήσειε τὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκα

---

2 γὰρ] δὲ *edit.* | τε *edit. om.* | 5/10 πλεῖστα — Πλάτων B^2 *in marg.* V M Z *in textu, quo loco* U B καὶ πάλιν | 11 ἃ δὴ φέροντες *Burnet* | 15 λέγομεν] U B *add.* U^x B^2 *del.* V M Z
U 55ᵛ *om.* ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τις ἔτι ἐρίζοι προσκόπτων ταῖς λέξεσι δοκούσαις, δηλοῦν τὸν θεὸν
B 34ᵛ παραλαβεῖν τὴν ὕλην προϋποστᾶσαν, ἴστω τὸν Πλάτωνα θέσιν ἰδίαν καὶ δόξαν φυλάττοντα οὐ τὴν πρωτίστην ἀρχὴν νομίζειν προσεχῶς τῶνδε τῶν αἰσθητῶν εἶναι δημιουργόν, ἀλλά τινα τῶν μετ' ἐκείνην, ᾧ καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν καὶ τὰ παραδείγματα τῶν ὄντων προϋποκεῖσθαι, πρὸς ἃ ἀφορῶντα τὰ εἴδη τὰ μεθεκτὰ ἐφαρμόσαι τῇ ὕλῃ, ὑφισταμένην ἀπ' ἄλλης ὑπερκειμένης τάξεως, ὡς μετὰ ταῦτα ἐροῦμεν. | 116, 21—118, 15 ἀλλ' οὐχ —

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

dixisset, »ut, inquit, simul orta simul intereant, si quando accidere possit eorum interitus.« »Cum enim, inquit, pater, qui genuerat, vivum ipsum seque movens sensisset et deorum immortalium effigiem habens, mirifice laetatus est et exemplari magis simile reddere cogitavit.« Itaque tempus imaginem mobilem aevi deorum machinatus est. Permulta etiam eodem, quo sunt aut fiunt modo, exprimi non possunt, praesertim cum de rebus divinis loquimur. Quis enim nesciat, cum dicimus deum fuisse, antequam tempus aut caelum fieret, improprie hoc dici? Et tamen concedi oportet, quia aliter loqui non possumus. Cui loco haud dissimile esse illud etiam in Timaeo videtur. »Verba ista: erat et erit, quae temporis species sunt, imprudentes ad substantiam sempiternam transferimus. Non recte etenim dicere de ea solemus: erat, est, erit; at vera ratione solum est ipsi convenit.« Cuius tam ineptae locutionis mox causam reddens: »Sed nos, inquit, qui vicissitudini fortunae et casus subiecti sumus, ita loqui solemus.«

Movere etiam fortasse aliquos possent illa verba Platonis: »Ita ille, cum 9
omne, quod visibile foret, recepisset minime tranquillum, sed inordinato quodam et tumultuario motu agitatum, ad ordinem ex inordinatione redegit, existimans id omnibus rebus fore praestantius.« Hoc enim loco dicere Plato videtur non modo materiam, sed corpora quoque ipsa ac etiam animam temere moveri solitam, antequam mundus conderetur, — corpus namque anima vacans moveri vel ordinate vel inordinate non potest — haec vero sic inchoata et errantia deum postea recepisse, ut expoliret cuncta ac certa ratione disponeret, quasi non naturam atque essentiam rerum creaverit deus, sed ordinem dumtaxat atque ornatum rebus addiderit. Verum haec quidem non ita accipienda sunt, ut humano sermone proferuntur et sonant. Quippe rem intellegibilem ac divinam per verba humanis auribus familiaria Plato exponit, quomodo divinus propheta Moyses de mundi creatione locutus est. Non enim deo manus erant, quibus acciperet, non oculi, quibus videret, non os, lingua et dentes, quibus loqueretur. Non primum aut post erat, cum tempus non erat, sed partim hominum et verborum consuetudini indulgent, cum ita loquuntur prudentissimi auctores, partim res profundissimos ad doctorum hominum intellegentiam ducunt. Quod a Philone quoque Iudaeo, viro doctrina illustri et Graecae linguae facundia celeberrimo, actum videmus. Sic enim scribit in eo libro, quem ex sententia Moysis de mundi creatione edidit: »Nam si quis causam, quare universum hoc creatum sit, velit exquirere, non errabit meo iudicio, si id existimabit, quod quidam ex veteribus protulit, bonum esse creatorem ipsum et genitorem et auctorem universi, et bonitatis suae gratia nulli substantiae

ἐξ ὧν Uˣ *in marg.* B V M Z *in textu, quo loco* U ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ταῦτα τῆς Πλατωνικῆς διανοίας ἀλλότρια, δῆλον

1 Plat. Tim. 38 b. | 2 Plat. Tim. 37 c. | 4 cf. Plat. Tim. 37 d e. | 10 Plat. Tim. 37 e. | 14 Plat. Tim. 34 c. | 17 Plat. Tim. 30 a. | 35 Phil. De opificio mundi *(ed. Cohn)* c. 21 sq.

Ε.Υ.Α. της Κ.τ.Π IOANNINA 2006

τὸ πᾶν ἐδημιουργεῖτο διερευνᾶσθαι, δοκεῖ μοι μὴ διαμαρτεῖν τοῦ σκοποῦ φάμενος, ὅπερ καὶ τῶν ἀρχαίων εἶπέ τις, ἀγαθὸν εἶναι τὸν πατέρα καὶ ποιητήν· οὗ χάριν τῆς ἀρίστης αὐτοῦ φύσεως οὐκ ἐφθόνησεν οὐσίᾳ μηδὲν ἐξ ἑαυτῆς ἐχούσῃ καλόν, δυναμένῃ δὲ γίνεσθαι πάντα. ἦν μὲν γὰρ ἐξ B 35 ἑαυτῆς ἄτακτος, ἄποιος, ἄψυχος, ἑτεροιότητος, ἀναρμοστίας, ἀσυμφωνίας μεστή· τροπὴν δὲ καὶ μεταβολὴν ἐδέχετο τὴν εἰς τἀναντία καὶ τὰ βέλτιστα, τάξιν, ποιότητα, ἐμψυχίαν, ὁμοιότητα, ταὐτότητα, τὸ εὐάρμοστον, τὸ σύμφωνον, πᾶν ὅσον τῆς κρείττονος ἰδέας«. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ φυτουργίας δευτέρῳ λόγῳ· »ἐπειδήπερ, φησί, τὴν οὐσίαν ἄτακτον καὶ συγκεχυμένην οὖσαν ἐξ ἑαυτῆς εἰς τάξιν ἐξ ἀταξίας καὶ ἐκ συγχύσεως εἰς διάκρισιν ἄγων ὁ κοσμοπλάστης μορφοῦν ἤρξατο, γῆν μὲν καὶ ὕδωρ ἐπὶ τὸ μέσον ἐρρίζου«.

10 Καὶ Πλάτωνι οὖν οὕτω πως φράζοντι οὐχ ὅπως μέμψις, ἀλλὰ καὶ ἔπαινος γίνεται, ὅ τε λόγος αὐτῷ πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλοθι δῆλος ἐμφατικώτερος ὤν, καὶ δὴ καὶ ἐξ ὧν τὴν σωματότητα τοῦ οὐρανοῦ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὁ δημιουργὸς αὐτῷ ξυνιστᾷ, ὡς τά γε περὶ ὕλης ῥήματα ταῦτα οὐ μόνον οὐ προσίστασθαι Πλάτωνι, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ τῆς ὕλης ἀμφι- V 45ᵛ βαλλομένων λύσιν ἱκανὴν εἶναι. ὡς γὰρ ἐνταῦθα δοκῶν λέγειν μήτε τὴν ψυχὴν μήτε τὸν κόσμον ὑπὸ θεοῦ παρῆχθαι, οὐ λέγει, τοὐναντίον γε σαφῶς λέγων, οὕτω κἀκεῖ ὑγιῶς νοητέον τὰ δοκοῦντα προϋφεστῶσαν τοῦ κόσμου δεικνύναι τὴν ὕλην. τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ δηλαδὴ πρόνοιαν τὴν U 56 εἰς τὸ πᾶν καθήκουσαν ὁ Πλάτων ἐνταῦθα βουλόμενος ἐνδείξασθαι καὶ τὴν ἀπὸ νοῦ χορηγίαν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς παρουσίαν, ὅσων ἐστὶ τῷ κόσμῳ καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν αἰτία, πρῶτον αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς θεωρεῖ τὴν ὅλην σωματοειδῆ σύστασιν, ὅπως ἐστὶ πλημμελὴς καὶ ἄτακτος, ἵνα δὴ καὶ τὴν ἀπὸ ψυχῆς τάξιν καὶ τὴν δημιουργικὴν διακόσμησιν καθ' ἑαυτὴν ἰδὼν ἔχῃς ἀφορίζειν, ποίαν μὲν τὸ σωματοειδὲς καθ' ἑαυτὸ φύσιν ἔσχεν ἂν ψυχῆς ἐρημωθέν, ποίαν δὲ ἔλαχεν ἀπὸ τῆς δημιουργίας διακόσμησιν. οὕτως οὖν κἀκεῖ τῷ λόγῳ τὸ σύνθετον διαιρῶν εἰς ὕλην καὶ εἶδος, ἐξ ὧν σύγκειται, καὶ τοῦ ποιοῦντος τὸ γινόμενον διακρίνων χώραν καὶ γένεσιν τῆς τοῦ κόσμου δοκεῖ λέγειν προεῖναι γενέσεως, καίτοι μήτε τοῦ ὑλικοῦ εἴδους πρὸ τοῦ εἰδοποιουμένου ὄντος, εἰ περὶ ἐκείνου φαίης αὐτὸν λέγειν, ὅταν λέγῃ ὕλην καὶ εἶδος ἀρχὰς μήτε τῆς γενέσεως τῶν γινομένων προϋπαρχούσης B 35ᵛ ἀλλ' ἅμα τῷ γινομένῳ καὶ οὐ πρότερον οὔσης. ἅμα γὰρ εἶναι τὰ πρός τι, γένεσίν τε μηδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὴν τοῦ γινομένου ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον πρόοδον.

11 Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, καὶ ὅταν λέγῃ τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν ἔργον, ἐπίστησον τί αὐτῷ βούλεται τοῦτο τὸ πᾶν, καὶ ὡς ὁ τὸ πᾶν λέγων οὐδὲν ὅλως ἐξαιρεῖ τῆς ἐκείνου ποιήσεως. τό τε γὰρ καθόλου καταφατικὸν ἁπλῶς πάντα περιλαμβάνει, τό τε πᾶν ἐπὶ τοῦ V 46 κόσμου λεγόμενον οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν μέσῳ, ὕλην τε καὶ εἶδος

---

9 Philonis Alex. De plantatione *(ed. Wendland)* c. 3.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006